

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 7 maj 1915 kl. 5 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava, på därom hos vederbörande gjord framställning, blivit överlämnade de under tiden från och med den 18 maj 1914 till och med den 14 januari 1915 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 18 maj 1914 till och med den 9 januari 1915;

justitieärenden från och med den 23 maj 1914 till och med den 31 december samma år;

utrikesdepartementsärenden från och med den 20 maj 1914 till och med den 14 januari 1915;

lantförsvarsärenden från och med den 18 maj 1914 till och med den 14 januari 1915;

sjöförsvarsärenden från och med den 20 maj 1914 till och med den 14 januari 1915;

civilärenden från och med den 18 maj 1914 till och med den 14 januari 1915;

finansärenden från och med den 18 maj 1914 till och med den 14 januari 1915;

ecklesiastikärenden från och med den 18 maj 1914 till och med den 14 januari 1915; samt

jordbruksärenden från och med den 23 maj 1914 till och med den 14 januari 1915.

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 5 saml. 11 häft. (Nr 12.)

Med anledning av en utav utskottet, jämlikt § 105 regeringsformen, gjord framställning, hava därjämte till utskottet överlämnats:

dels protokoll över *kommandomål för armén* den 17 september, den 15 oktober, den 3 november, den 1 december och den 5 december 1914;
dels ock protokoll över *kommandomål för marinen* den 17 september 1914.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift blivit företagen och nu fullbordad, har utskottet varken funnit skäl att emot någon statsrådets ledamot tilllämpa § 106 regeringsformen eller ansett anledning förekomma att framställa någon anmärkning på grund av § 107 av samma grundlag;

vilket utskottet får för riksdagen tillkännagiva.

Stockholm den 7 maj 1915.

På utskottets vägnar:

NILS EDÉN.

Reservationer:

1) av herrar *Edén, Hellberg, Mannheimer, Stadener, Klefbeck, Persson* i Malmö, *Waldén, Ericsson* i Vallsta, *Hallén* och *Sterne*, vilka anför:

(Protokoll i lantförsvarsärenden 13 oktober, 3 november och 1 december 1914 samt över kommandomål för armén den 15 oktober, 3 november och 1 december 1914.)

Den 22 sept. 1914 avlät chefen för generalstaben till Kungl. Maj:t en skrivelse med hemställan, bl. a., att av de då vid infanteriet och trängen i tjänst varande vapenföra värnpliktiga ett visst antal skulle uttagas och med stöd av 28 § värnpliktslagen kvarhållas till undergående av särskild utbildning, avseende att göra dem användbara vid mobilisering till bestri-

dande dels av pluton- och troppchefs- samt dels av halvtroppchefsbefattningar. Uttagningen borde i främsta rummet ske på frivillighetens väg. Denna hemställan föredrogs i statsrådet den 13 oktober 1914, varvid departementschefen, statsrådet Mörcke, anförde:

Det synes mig emellertid fördelaktigt, att denna utbildning, så vitt möjligt, anordnas på frivillighetens väg, och får jag därför hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes förordna:

att särskild reservbefälsutbildning vid infanteriet och trängen skall anordnas under vintern 1914—1915 och att till denna utbildning må anmäla sig värnpliktiga och personal i reserv enligt de bestämmelser, som i kommandoväg meddelas.

Denna hemställan, som biträdades av statsrådets övriga ledamöter, bifölls av konungen.

Generalorder om anmälningar till nämnda reservbefälsutbildning samt om anordningen av densamma, innehållande bl. a. föreskrift, att utbildningen skulle börja den 9 november 1914 och fortgå intill mitten av mars månad 1915, utfärdades den 15 oktober 1914. Redan den 4 oktober hade emellertid departementschefen avlåtit cirkulärskrivelse till cheferna för arméfördelningarna med anmodan att låta å särskilda förteckningar uppföra av i tjänstgöring varande klasser dels ett visst antal värnpliktiga, som prövades lämpliga för utbildning till pluton- och troppchefer (65 pr infanteriregemente), dels därjämte ett antal såsom halvtroppchefer lämpliga värnpliktiga (130 pr regemente), samt visst antal värnpliktiga vid trängen, lämpliga för utbildning till motsvarande poster vid detta vapenslag.

Den 3 november 1914 föredrog departementschefen i statsrådet en sammanfattning av de rapporter, som inkommit angående antalet intill denna dag gjorda frivilliga anmälningar, och framgick därav, att detta antal uppgick till sammanlagt 1,620, varav 907 till den högre kursen och 713 till den lägre. Därefter fortsätter protokollet:

Vid först uppkommen fråga, huruvida till ifrågavarande reservbefälskurser borde inkallas värnpliktiga utöver dem, som frivilligt anmält sig, yttrade föredraganden:

»Det antal, som frivilligt anmält sig för undergående av ifrågavarande utbildning, är, särskilt vad halvtroppchefs- och motsvarande utbildning beträffar, icke obetydligt lägre än vad som framhållits såsom önskvärt med hänsyn till fullföljandet av planerna angående uppsättandet av reservtrupper. Det synes dock, framförallt i fråga om de högre befälskategorier, som utbildningen avser, vara så stort, att befälsstillgången vid mobilisering därigenom kommer att erhålla en i hög grad värdefull ökning. Sedan anmälningstiden numera utsträcks till den 9 innevarande månad, torde för övrigt de anförda siffrorna komma att något ökas. Å andra sidan synas hänsyn ej mindre till de ekonomiska förhållandena än även till svårigheten att för den ifrågavarande utbildningen disponera tillräckligt antal fullt lämpligt befäl tala för en viss inskränkning av antalet. Vid sådant förhållande och då i detta fall åtgärder för en vidsträcktare tillämpning

av § 28 värnpliktslagen icke nu synas böra vidtagas, torde inkallelse med stöd av nämnda § i och för undergående av särskild reservbefälsutbildning för närvarande endast böra omfatta dem, som därtill frivilligt anmält sig.»

Statsrådet Hasselrot, med vilken statsråden Stenberg, Linnér och Westman förenade sig, anförde:

»Enligt vår nuvarande härordning är det antal pluton-, tropp- och halvtroppchefer, som står till förfogande vid mobilisering, otillräckligt. I följd härav är det för närvarande omöjligt att uppsätta så många truppförband, som antalet utbildade soldater skulle medgiva.

Den brist på reservunderbefäl, som sålunda föreligger, synes till väsentlig del icke vara avhjälpt genom det antal värnpliktiga, som frivilligt anmält sig till undergående av reservbefälsutbildningen.

Vid sådant förhållande anser jag mig ej kunna underlåta tillstyrka, att, till ökande av tillgången på reservunderbefäl, åtgärder omedelbart vidtagas för inkallelse jämlikt § 28 mom. 1 värnpliktslagen av värnpliktiga utöver dem, som frivilligt anmält sig, till deltagande i reservbefälskurserna.»

Statsrådet von Sydow yttrade:

»Givetvis hade det varit synnerligen önskvärt, om man för deltagande de ifrågasatta reservbefälskurserna kunnat påräkna ett större antal värnpliktiga än dem, som nu frivilligt anmält sig.

På grund av de upplysningar föredragande departementschefen under ärendets beredning lämnat synes man emellertid hava skäl antaga, att det med hänsyn till nuvarande manskapstillgång allra nödvändigaste behovet av reservbefäl blir fyllt genom de frivilligt anmälda deltagarna i kurserna. Vid sådant förhållande och i betraktande jämväl av övriga nu föreliggande omständigheter, som inverka på sakens bedömande, biträder jag föredragandens mening.»

Statsrådet friherre Beck-Friis instämde med statsrådet von Sydow,

Hans excellens herr statsministern anförde:

»För min del skulle jag visserligen hava ansett det vara synnerligen önskvärt att erhålla ett avsevärt större antal nya reservbefäl. Med hänsyn å ena sidan till den påräkneliga tillgången å utbildat manskap och å andra sidan till antalet f. d. stamanställda, vilkas användbarhet såsom befäl stegras till följd av äldre årsklassers successiva inkallande, och vilka från och med den 1 januari ökas med en årsklass tack vare den nya värnpliktslagen, finner jag emellertid det oundgängligaste behovet för fälttrupperna bliva fyllt genom de frivilliga anmälningarna och anser mig därför icke för närvarande behöva förorda åtgärder utöver vad föredragande departementschefen tillstyrkt.»

Statsrådets övriga ledamöter instämde med föredraganden, och täcktes Hans Kungl. Maj:t Konungen gilla den av föredraganden uttalade mening.

I Posttidningen för 4 november infördes följande meddelande: »Från lantförsvarsdepartementet meddelas, att de uppmaningar, som från chefen för lantförsvarsdepartementet utgått till värnpliktiga att anmäla sig till de beslutade kurserna för utbildning av reservbefäl, hava, särskilt vad angår pluton- och troppchefer, lett till sådant resultat, att det oundgängligaste behovet kan anses fyllt. Vid sådant förhållande har Kungl. Maj:t funnit åtgärder för tvångsinkallelse till ökning av de frivilliga kontingenterna icke

för närvarande böra vidtagas. Med anledning av förestående anordningar för kontingenternas förläggning böra de värnpliktiga, som ytterligare önska deltaga i kurserna, snarast möjligt anmäla sig.» De till den 9 november bestämda kurserna för de frivilligt anmälda togo i vederbörlig ordning sin början.

Emellertid återupptogs ärendet i statsråd den 1 december 1914. Föredragande departementschefen anförde härvid bl. a. följande:

»Genom brev den 3 november 1914 förordnade Eders Kungl. Maj:t, bland annat, att till särskild reservbefälsutbildning enligt de föreskrifter, som i kommandoväg meddelades, skulle jämlikt § 28 värnpliktslagen inkallas de värnpliktiga ävensom den personal i reserv, som därtill frivilligt anmält sig. Fråga har nu blivit väckt att till förberedande reservbefälsutbildning inkalla ytterligare ett antal värnpliktiga, som på grund av tidigare i kommandoväg utfärdade föreskrifter antecknats såsom lämpliga för undergående av särskild reservbefälsutbildning.

Häröver har arméförvaltningen denna dag avgivit underdånigt utlåtande. Jag får hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes förordna:

att av de värnpliktiga, vilka jämlikt förut i kommandoväg meddelade föreskrifter antecknats såsom lämpliga för utbildning till:

pluton-, tropp- och halvtroppchefer vid infanteriet, avdelningschefer eller motsvarande befattningar samt sektions- och halvsektionschefer vid trängförbanden,

pluton- och troppchefer, grupp- och patrullförare samt sjukvårdskorpraler och översjukvaktare vid sjukvårdskompanierna, ävensom underbefälsbefattningar vid förplägnadskompanierna

och vilka icke på grund av frivillig anmälan nu undergå särskild reservbefälsutbildning — samtliga med undantag av dem, som genom i kommandoväg meddelade föreskrifter inkallats till tjänstgöring under tiden från och med den 10 oktober till och med den 25 november 1914 — skola enligt de föreskrifter, som Kungl. Maj:t vill i kommandoväg meddela, jämlikt § 28 värnpliktslagen inkallas till tjänstgöring för rikets försvar.»

Statsrådets övriga ledamöter instämde i departementschefens hemställan, och denna bifölls av konungen.

Arméförvaltningens i statsrådsprotokollet omförmälda utlåtande är avgivet med anledning av remiss från kommandoexpeditionen av samma dato — 1 dec. — och rör endast de genom de ifrågasatta inkallelserna uppkommande kostnaderna.

Vid prövning av detta ärende hava vi icke kunnat undgå att draga i tvivelsmål, huruvida § 28 värnpliktslagen av den 14 juni 1901, på vilken beslutet av den 1 december 1914 om inkallande till reservbefäls-

utbildning av samtliga genom de militära myndigheterna antecknade värnpliktiga är grundat, giver Kungl. Maj:t rätt till dylik inkallelse.

Ifrågavarande paragraf lyder i det moment, som här är avsett:

Då rikets försvar det kräver, så ock när det erfordras till stillande av uppror, må konungen, efter statsrådets hörande, till tjänstgöring inkalla beväringens första uppbåd eller de större eller mindre delar därav, som finnas behöfliga.

Det synes oss framgå såväl av paragrafens ordalydelse som av dess sammanhang med övriga delar av ifrågavarande värnpliktslag och av det sätt varpå bestämmelserna om Kungl. Maj:ts rätt att inkalla värnpliktiga till rikets försvar tillkommit och utvecklats, att den bestämmelse det här gäller varit avsedd att bemyndiga Kungl. Maj:t till inkallande av beväringens första uppbåd, vare sig i dess helhet eller till större eller mindre delar, för tjänstgöring i fält eller till rikets tryggande vid fara för krig, men att bestämmelsen däremot icke innebär och icke varit ämnad att innebära ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att uttaga vissa enskilda värnpliktiga till en särskild utbildning och inkalla dem till fullgörande därav. Hela läggningen av våra värnpliktsbestämmelser, ej blott i 1901 års värnpliktslag utan också i de före denna gällande och i den numera genom 1914 års beslut förändrade lydelsen, ger detta vid handen. Riksdagen har lagt synnerlig vikt uppå att i samtliga värnpliktslagar, både äldre och nyare, noggrant reglera allt som rör de värnpliktigas utbildning, såväl beträffande tiden för denna utbildning i allmänhet som beträffande uttagningen av vissa värnpliktiga till särskild övning, där sådan ifrågakommit. En icke ringa del av de meningsbrytningar, som ägt rum i försvarsfrågan, har rört sig just om spörsmålet angående särskild uttagning av värnpliktiga till längre utbildning än den i allmänhet stadgade, och de medgivanden, som i detta hänseende skett, hava alltid blivit noga fixerade. I förevarande hänseende är att märka, att 1901 års värnpliktslag över huvud taget icke upptar någon som helst särskild och längre utbildningstid för värnpliktigt reservbefäl; sådan infördes först genom 1914 års lag och då med särskilda former för uttagningen av de värnpliktiga, som skola undergå dylik utbildning. Det kan enligt vår uppfattning icke hava varit lagstiftarens mening, att bestämmelsen i 28 § om inkallelse till tjänstgöring av beväringens första uppbåd eller delar därav »då rikets försvar det kräver» skulle avse att giva Kungl. Maj:t rätt att på denna punkt gå utanför lagens allmänna förutsättningar. Att, om värnpliktiga inkallas till tjänstgöring, »då rikets försvar det kräver», dessa värnpliktiga kunna och böra övas, faller av sig självt, men detta är en helt annan sak än uttagande av enskilda värnpliktiga icke till tjänstgöring för att möta ett

befarat angrepp eller värna rikets neutralitet utan till särskild utbildning i och för en ny eller utvidgad organisation.

Åtskilliga omständigheter vid ärendets handläggning tyda på att dessa synpunkter icke varit främmande för föredragande departementschefen. Hit hör det förhållandet, att medan generalstabschefen den 22 september förordat, att ett visst antal då i tjänst varande värnpliktiga skulle »uttagas» och med stöd av § 28 värnpliktslagen kvarhållas i tjänstgöring, om än uttagningen borde »i främsta rummet» ske på frivillighetens väg, så föreslog departementschefen och beslöt Kungl. Maj:t den 13 oktober endast, att värnpliktiga (och personal i reserv) skulle få »anmäla sig», och churu antalet anmälningar väsentligt understeg det av generalstabschefen beräknade behovet, så beslöts på departementschefens hemställan den 3 november, då detta resultat av anmälningarna föredrogs, att endast de sålunda frivilligt anmälda skulle inkallas. Det kan också anmärkas, att medan departementschefen den 13 oktober talar om att vissa värnpliktiga skola »inkallas till särskild utbildning» samt protokollet den 3 november likaledes förmåler om »uppkommen fråga, huruvida till ifrågasvarande utbildning borde inkallas värnpliktiga utöver dem som frivilligt anmält sig», och slutligen departementschefen den 1 december yttrar sig om att »till förberedande reservbefälsutbildning inkalla ytterligare ett antal värnpliktiga», så är beslutet sistnämnda dag avfattat så, att vissa värnpliktiga skola »jämligt § 28 värnpliktslagen inkallas till tjänstgöring för rikets försvar». I beslutet användas sålunda de ordalag som finnas i värnpliktslagen — inkallelse för »rikets försvar» — medan den reella innebörden, nämligen inkallelse »till särskild utbildning», framträder i samtliga föredragningarna.

Det är ingalunda vår mening att bestrida, att extraordinära åtgärder till utökande av härens tillgång på reservbefäl under nuvarande världskris varit behövliga. Men dessa åtgärder, i den mån de inneburo inkallande till ovannämnda särskilda utbildning av andra än dem som frivilligt anmält sig, borde hava skett i de former, som krävas när värnpliktslagens bestämmelser i sådant hänseende icke räcka till, alltså genom beslut av regering och riksdag gemensamt. Någon olägenhet i sak borde icke hava behövt föranledas av en hänvändelse till riksdagen. Behovet av ökat reservbefäl måste hava framträtt redan under de första veckorna av världskriget, i samband med då företagna mobiliseringsåtgärder, och riksdagens arbete pågick som bekant ända till slutet av september månad, alltså ännu efter det att generalstabschefens skrivelse av 22 sept. inkommit. Även sedermera blev riksdagen icke formligen åtskild förr än den 17 december, och anordningen att under hela hösten låta densamma förbliva formellt

samlad var just avsedd att bereda Kungl. Maj:t tillfälle att vid förefallande behov kunna snabbt påkalla dess medverkan.

Förutom den rättsliga sidan av förevarande spörsmål måste vi anmärka, att dess handläggning även i andra hänseenden synes otillfredsställande.

Den 3 november anförde departementschefen, såsom skäl i sak mot inkallelse utöver de frivilligt anmälda, dels att antalet av dessa frivilliga anmälningar, om ock icke obetydligt lägre än vad som framhållits såsom önskvärt, dock vore så stort, att befälstillgången vid mobilisering därigenom komme att erhålla en i hög grad värdefull tillökning, dels att hänsyn ej mindre till de ekonomiska förhållandena än även till svårigheten att för den ifrågavarande utbildningen disponera tillräckligt antal fullt lämpligt befäl syntes honom tala för en viss inskränkning av antalet. H. excellens statsministern ansåg det visserligen synnerligen önskvärt att erhålla ett avsevärt större antal, men fann, med hänsyn till den påräkneliga tillgången å utbildat manskap samt antalet f. d. stamanställda, vilkas användbarhet såsom befäl ökades genom successivt inkallande av äldre årsklasser, det oundgängligaste behovet för fälttrupperna bliva fyllt genom de frivilliga anmälningarna, varföre han fann sig icke för närvarande behöva förordna ytterligare åtgärder. Det väcker då uppmärksamhet, att, när beslutet om inkallelse av de icke frivilligt anmälda fattas den 1 december, ingen som helst motivering härför förebringas, utan endast förmäles, att »fråga nu blivit väckt» om sådan inkallelse.

Till sist kan icke lämnas oanmärkt, att genom det sätt varpå hela denna angelägenhet blivit handlagd dels den olägenheten uppkommit för de värnpliktiga, att de som blivit enligt departementsskrivelsen av 4 oktober antecknade såsom lämpliga till reservbefäl, men icke själva anmält sig, särskilt på grund av meddelandet i Posttidningen för 4 november med skäl kunnat vänta att icke bliva inkallade och alltså, när de med hänsyn härtill ansett sig kunna inrätta sitt civila arbete, åsamkats mer än nödiga svårigheter genom inkallelsebeslutet den 1 december, dels likaledes i militärt avseende en tydlig olägenhet föranletts, i det att dubbla reservbefälskurser, med början på olika tider, måst anordnas, dels slutligen de värnpliktiga, som inkallades genom beslutet den 1 december, erhållit en väsentligt kortare utbildning än de frivilligt anmälda.

Då sålunda beslutet av den 1 december 1914 om inkallelse av vissa uttagna värnpliktiga till reservbefälsutbildning icke synes oss ligga inom den befogenhet, som § 28 värnpliktslagen av 14 juni 1901 avsåg att tillerkänna K. M:t, och då frågan om inkallelse till sagda utbildning icke heller i övrigt synes oss hava blivit handlagd på tillfredsställande sätt,

hava vi ansett oss icke kunna underlåta att yrka, att utskottet måtte mot föredragande departementschefen statsrådet Mörcke göra anmälan enligt 107 § R.F.

II) av herrar *K. J. Ekman, von Mentzer, Meurling* och *Räf*, vilka anfört:

Protokoll över ecklesiastikärenden den 3 juli 1914.]

Med anledning av särskilda underdåniga ansökningar angående understöd för upprättande och underhåll av folk- och skolbibliotek utfärdade Kungl. Maj:t, på hemställan av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, den 3 juli 1914 nådigt cirkulär, varav inhämtas, bland annat,

att Kungl. Maj:t, efter prövning av de särskilda ansökningarna, funnit gott att av anslaget till understödjande av folkbiblioteksväsendet för år 1914 bevilja understöd till vissa uppräknade bibliotek, däribland Linköpings Goodtemplares bibliotek, Oskarshamns föreningsbibliotek, Visby stadsbibliotek och Åsele folkbibliotek;

att beträffande vissa av de i cirkuläret uppräknade biblioteken, dock icke något av de nyss nämnda, för anslagets utgående stadgats särskilda villkor, såsom angående ombyte av lokal, insändande av de för biblioteket gällande stadgar m. m.;

att i fråga om fullgörandet av de sålunda stadgade särskilda villkoren föreskrivits, att handlingar och uppgifter, som styrkte, att de vore uppfyllda, skulle innan statsbidragen rekvirerades hava inkommit till bibliotekskonsulenterna i folkskolöverstyrelsen;

samt att det skulle åligga samtliga statsunderstödda folk- och skolbibliotek att i fråga om bokbeståndet vidtaga de uteslutningar, som av förste bibliotekskonsulenten i folkskolöverstyrelsen prövades nödiga.

Vid den från *Linköpings Goodtemplares bibliotek* inkomna ansökningen hade fogats dels en tryckt katalog över böcker tillhörande biblioteket och dels en skriftlig förteckning å böcker, som införlivats med biblioteket, sedan ansökning om statsbidrag senast ingavs. I bägge dessa förteckningar fanns upptagen en bekant, i hög grad sedlighetssärarande bok, mot vilken redan uti en vid konstitutionsutskottets dechargebetänkande år 1913 fogad, av sex utav utskottets ledamöter biträdd reservation de allvarligaste betänkligheter uttalats. Enligt uppgift i ansökningshandlingarna avser bibliotekets verksamhet såväl äldre som yngre personer, vilket förhållande gör bokens förekomst i biblioteket desto mer anmärkningsvärd. Då av det ovannämnda cirkuläret framgår, att beträffande vissa bibliotek

för anslaget åtnjutande särskilda villkor i sammanhang med dess beviljande uppställts, synes på enahanda sätt hava bort vid beviljande av anslag till ifrågavarande bibliotek hava uppställts såsom villkor, att sagda bok blivit ur biblioteket utesluten, innan beviljat statsbidrag finge lyftas.

Samma bok, som nyss nämnts, finnes även upptagen i den vid *Oskarshamns föreningsbiblioteks* ansökan fogade tryckta bokkatalogen. Av ett bland handlingarna förvarat, från biblioteksstyrelsens ordförande till förste bibliotekskonsulenten i folkskolöverstyrelsen avlättat, den 14 juni 1914 dagtecknat skriftligt meddelande framgår, att anmärkning från konsulentens sida framställts rörande två i biblioteket befintliga böcker samt att dessa böcker med anledning härav före ärendets avgörande hos Kungl. Maj:t blivit ur biblioteket uteslutna. Bland dessa böcker var dock icke den ovan åsyftade boken, mot vilken konsulenten sålunda, anmärkningsvärt nog, tyckes icke hava haft något att invända. I *Wisby stadsbibliotek*, som utgör ett Visby domkyrkoförsamling tillhörande folkbibliotek, avsett för hemlån, finnes jämväl ifrågavarande bok upptagen. Enahanda är förhållandet beträffande *Asele folkbibliotek*. Enligt uppgift i ansökningshandlingarna är detta bibliotek avsett för både skolungdom och vuxna personer.

Jämväl i fråga om dessa tre bibliotek synes hava bort såsom villkor för anslaget utbetalande fordras, att den anmärkta boken blivit ur biblioteken utesluten.

Även mot vissa andra böcker, som förekomma i de statsunderstödda folkbiblioteken, skulle anmärkning kunna göras. I ett par bibliotek, till vilka statsunderstöd lämnats av ifrågavarande anslag, förekomma nämligen två böcker, vilkas olämplighet från sedlig synpunkt bestyrkes därav, att, på anmälan av vederbörande folkskolinspektörer, domkapitlet i Lund underdånig skrivelse den 30 december 1914 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga effektiva åtgärder i syfte att dessa böcker jämte andra av likartad beskaffenhet icke måtte få förekomma i statsunderstödda bibliotek eller upptagas i de för folkbiblioteken avsedda bokförteckningar.

I den vid 1913 års dechargebetänkande fogade reservationen uttalades, att det måste anses vara av synnerlig vikt, att statsanslaget till folkbibliotek bleve väl använt och framför allt icke komme att stödja spridning av böcker med osedligt innehåll, varjämte uttalades den förvisningen, att sedan uppmärksamheten blivit fäst på förhållandet en noggrannare prövning skulle ägnas ansökningsom statsunderstöd till bibliotek av ifrågavarande slag. Då emellertid, enligt vad av det ovan anförda framgår, tillfredsställande ändring i det påpekade missförhållandet icke skett och sålunda anledning till anmärkning uti ifrågavarande avseende

fortfarande kvarstår, hava vi inom utskottet påyrkat, att anmärkning jämlikt 107 § R. F. skulle göras mot vederbörande departementschef.

III) av herr *Waldén*, med vilken herrar *Larsson* i Västerås, *Hallén*, och *Sterne* instämt:

[Protokoll över civilärenden den 19 nov. 1914, nr 32.]

Enligt protokollet över civilärenden den 19 nov. 1914, nr 32, förordnade Kungl. Maj:t på hemställan av departementschefen, statsrådet von Sydow, att ryska undersåten skriftställarinnan Alexandra Kollontay icke vidare finge uppehålla sig här i riket, utan skulle genom överståthållareämbetets försorg ofördröjligen under bevakning föras utom riket, samt förbjudas att åter hit inkomma, vid äventyr att varda anhållen och ånyo förd utom riket.

Såvitt inom utskottet kunnat utrönas, grundar sig föredragande statsrådets hemställan på en inlaga utan underskrift och stämplad med ordet »förtrolig», varjämte till densamma är bifogat ett nummer av tidningen »Försvarsnihilisten». Rapporten ifråga har följande lydelse:

»I den anmälan, som förekommer i bifogade nummer av den nystartade tidningen 'Försvarsnihilisten' med motto 'Kamp mot militarismen i alla dess former', uppräknas namnen på 'den långa raden av medarbetare'. Bland dessa förekommer namnet å ryska undersåten, skriftställarinnan Alexandra Kollontay; och har Kollontay även skrivit en artikel — 'Kriget och våra närmaste uppgifter' — å sidan 2 i tidningen.

Angående Alexandra Kollontay har upplysning vunnits, att hon ankom hit till staden den 13. 9. 14 från Köpenhamn och tog bostad å »Hotell de Poste» i huset nr 5 Vasagatan, där hon kvarbodde till den 15 i samma månad. Vid avflyttningen från hotellet 15. 9. 14 hade hon uppgivit sig skola resa till Ryssland, men hade hon dock ej lämnat Stockholm, utan tagit bostad i Carlesons pensionat i huset nr 29 Birger-Jarls gatan, varest hon kvarbor. Å nämnda pensionat har meddelats, att Kollontay mottager ovanligt mycket brev och telegram, ävensom att hon dagligen besökes av en stor mängd personer, såväl svenskar som utlänningar till största delen ryssar. På pensionatet hade det blivit känt, att Kollontay, som genom sitt uppträdande på pensionatet gjort sig misstänkt, hyste eller i visst syfte låtsades hysa starka antimilitaristiska åsikter.

Kollontay har, enligt till polismyndigheten från Hotell de Poste inkomna uppgifter, uppgivit sig vara född 19. 3. 74 i Petrograd av rysk nationalitet, hemmahörande i Ryssland, samt att hon då ankommit hit till riket från Köpenhamn.

En sig här i landet uppehållande rysk undersåte, som under sin vistelse härstädes underhåller förbindelse med andra sig här uppehållande ryska undersåtar, har sålunda i ett eller annat syfte trätt i förbindelse och samarbete med de försvarsnihilistiska elementen här i riket, vilket förhållande icke torde vara med rikets intressen förenligt.

Det anhålles därför vördsamt att, om möjligt, åtgärder måtte vidtagas för ryska undersåten Alexandra Kollontays utvisning ur riket.»

Även om innehållet i denna rapport skulle vara med sanningen överensstämmande — något som man med hänsyn till dess anonymitet icke har någon absolut garanti för — kan jag dock icke finna, att de i densamma mot Alexandra Kollontay riktade beskyllningarna äro av den graverande art, att hon på grund härav bort utvisas ur riket. Det viktigaste för att inte säga det enda skälet härtill har man väl ansett vara den åberopade artikeln i tidningen »Försvarsnihilisten». Denna artikel innehåller dock endast några allmänna reflektioner över orsakerna till det nu pågående kriget, samt huru särskilt arbetareklassen i framtiden bör söka hindra utbrottet av ett nytt krig.

Av statsrådet von Sydows anförande under remissdebatten innevarande riksdag, framgår, att det särskilt var ett uttalande i nämnda tidningsartikel, som ansetts förgripligt och på vilken han sålunda uteslutande tycks ha grundat sin hemställan om fru Kollontays utvisning. Denna sats lyder: »Men nu, då den tyska socialdemokratien låtit dупера sig av den preussiska junkerstaten och slagit in på den felaktiga taktiken att understödja kriget, så har det blivit tydligt, att det är den framtida internationalens plikt att uttala sig klart och utan omsvep på denna punkt och besluta en fast, avgjord revolutionär taktik även i fråga om krigsfaran.»

Då fru Kollontay här uttryckligen talar om *den framtida internationalen* och dess uppgift, är det en uppenbar förvanskning av hennes ord, då man söker giva dem en sådan innebörd, att hon därmed skall ha åsyftat vårt eget lands ställning till det nu pågående kriget. Att i dessa ord skulle ligga något för svenska statens intressen förgripligt eller för dess säkerhet farligt, är ett orimligt antagande. Och att artikeln i fråga blivit införd i en tidning, som råkat bära en för vederbörande något anstötlig titel bör väl icke kunna anses som ett tillräckligt bärande skäl för en utvisning ur riket, detta så mycket mindre, som enligt vår tryckfrihetsförordning utgivaren ensam bär ansvaret för tidningens innehåll. Både rättskänsla och grannlagenhet torde kräva, att en utländsk undersåte i ett fall som detta icke behandlas enligt andra rättsgrunder, än de som gälla för svenska medborgare.

Då såvitt inom utskottet kunnat utrönas icke i övrigt något kunnat tillvitas fru Kollontay såsom giltigt skäl för en utvisning ur riket, och då jag icke funnit den åberopade tidningsartikeln utgöra ett sådant, har jag vid detta ärendes behandling inom utskottet ansett mig ha anledning att mot föredragande departementschefen statsrådet von Sydow yrka anmärkning enligt § 107 regeringsformen.
